

INDIVIDUALITA AUTORSKÉHO ŠTÝLU V LITERÁRNEJ MODERNE. K METODOLOGICKÝM MOŽNOSTIAM VÝSKUMU

ZUZANA KOPECKÁ

KOPECKÁ, Zuzana: Individuality of Author's Style in Literary Modernism. On Methodological Possibilities of Research, 2022, Vol. 4, Issue 1, pp. 61 – 65. DOI: 10.17846/CEV.2022.04.1.61-65.

ABSTRACT: Many attempts to define literary modernism on the basis of the definition of its universal poetics do not correspond to different authorial styles. If there is no generally accepted paradigm in the artistic work – the poetics of literary modernism, the emphasis is on the reflection of the author's individuality, which is manifested in the special modality of the literary text. In the research process, it is therefore important to take into account, in addition to the textocentric basis, the categories of author, reader and their contexts. These contexts condition the final form of the literary text and its subsequent interpretation as a new form of communication between the communication triad of author, text and reader.

KEYWORDS: Methodology. Contextualization. Author – text – reader and their contexts.

Množstvo pokusov o definovanie literárnej moderny ako vyhranenej, a predsa mnohoroako diferencovanej smerovej línie určitej dejinnej periódy neplatí vo vymedzení univerzálnej poetiky, ktorá by zodpovedala jednotlivým autorským štýlom a zároveň by ich spájala do koherentného celku. Ak v umeleckej tvorbe absentuje všeobecne akceptovaný vzor – poetika literárnej moderny, dôraz je kladený na reflexiu autorskej individuality, prejavujúcej sa v osobitej modalite literárneho textu.¹ V tejto súvislosti hovoríme o „výpovednej hodnote textu a ‚atmosfére‘ textu: rozptýlenosť autorského subjektu v diele, charakter, ráz textu, ktorý je nezameniteľný, jemu vlastný. Ide o spôsob videnia, charakteristický štýl“ (Bátorová 2011b, 46). Konrad Fiedler dokonca postuluje autonómiu pohľadu umelca za centrálnu myšlienku umenia moderny vôbec, ktoré je výsledkom subjektívneho imaginatívneho procesu a neviaže sa k nijakému vzoru (Liessmann 2000, 88, 91). Zdôrazňovanie singularity a s ňou súvisiacej individuálnej imaginatívnej schopnosti výrazných autorských osobností tak nabáda na identifikáciu literárnej moderny cez analýzu dostatočne reprezentatívnych literárnych textov.

Uvedený proces si však vyžaduje komplexný literárnovedný komparatistický výskum, ktorý popri textocentrickom východisku, čiže literárnom texte tvoriacom základ výskumu, počíta s kategóriami autora a čitateľa, teda s členmi komunikačnej triády, ku ktorým sa vzťahujú ich vlastné, t. j. na nich viazané kontexty.² So zámerom špecifikovať kontextovú sieť zohľadňujeme predovšetkým filozofický kontext (filozofické východiská, individuálna životná filozofia, filozofia doby), historický kontext (reflexia historickej doby a dejinných udalostí popri štúdiu autentického archívneho materiálu, napr. súkromná korešpondencia, denníkové zápisky, rukopisy atď.³), psychologický kontext (psychologický rozmer tvorby, identifikácia psychického prežívania individua s rešpektovaním pojmového aparátu psychoanalýzy či psychológie osobnosti vzhľadom na dobu vzniku literárneho textu), sociologický kontext (jedinec a jeho vzťah k spoločenským štruktúram, statusom, konvenciam a pod.) a s ním súvisiaci politický kontext (politické štruktúry, idey a ich

¹ K autorstvu a premenám kategórie autora v rozličných vývinových etapách pozri Anz 2007. V tejto štúdiu sa prikláňame k evidencii kategórie autora, jeho jedinečnosti, ktorú možno identifikovať vo výsledných literárnych textoch, ako to možno vidieť v monografiách Márie Bátorovej (2000, 2006, 2012).

² O metodologickom modeli kontextualizácie pozri Bátorová 2016a; 2018a; 2018b.

³ K historickému výskumu, ktorý vychádza zo štúdia archívneho materiálu, pozri napr. Demmel 2015.

intervencia do procesov tvorby) a pod. Ide totiž o kontexty, ktoré v rôznej miere podmieňujú výslednú podobu literárneho textu aj jeho následnú interpretáciu v zmysle „novej formy komunikácie všetkých so všetkými“ (Gadamer 1995, 21).

No výskumný proces, ktorý by prebiehal ako „komunikácia všetkých so všetkými“, by bez komprimovania výskumných problémov a predpokladov vzťahujúcich sa k textovej interpretácii tendoval k uviaznutiu v rozsiahlej sieti mimoliterárnych kontextov, čím by dominantne presiahol pole literárnovedného bádania. Nadväzujúc na slová Batesona, veda, rovnako ako umenie, náboženstvo, obchod atď., je síce založená na predpokladoch, ale od väčšiny ostatných oblastí ľudskej činnosti sa veda líši tým, že jej cieľom je testovanie a revízia starých predpokladov a vytváranie nových. Pri tejto posledne menovanej činnosti je jednoznačne žiaduce (ale nie úplne nevyhnutné), aby vedec poznal svedomito svoje vlastné predpoklady a bol schopný uviesť ich. Je tiež vhodné a aj nevyhnutné, aby vo svojom vedeckom úsudku bral do úvahy, resp. aby poznal predpoklady kolegov pracujúcich v rovnakej oblasti. A napokon je potrebné, aby čitateľ vedeckej práce poznal predpoklady jej autora. Takýto proces teda vychádza, okrem iného, z identifikácie kontextu (1979, 25, 62). Východiskom interpretačných analýz v našom literárnovednom výskume však nie je kontext ako možný predmet výskumu iných vedných disciplín,⁴ ale samotný literárny text, ktorý je v Bátorovej metodologickej modeli „A – T – Č a ich kontexty“ zároveň verifikátorom výsledných interpretačných analýz (2016a, 2018a) tvoriacich podklad pre komparáciu. S cieľom porozumieť literárnemu textu a vedieť ho interpretovať adekvátnym spôsobom nevyhnutne súvisí reflexia kontextov, v ktorých dielo vzniká, ako aj tých, v ktorých sa opätovne reflektuje z pozície čitateľa/interpreta. Takýmto spôsobom čiastočne nadväzujeme na Ricoeurovo rozlišovanie validácie a verifikácie výslednej interpretácie (1997, 106 – 107). Zatiaľ čo situovaním kontextov do interpretačného procesu sledujeme validáciu (prípadne aj invalidáciu) výskumných hypotéz, verifikátorom výslednej interpretácie zostáva vždy samotný literárny text. Slovom Ricoeura, „[a]k je pravda, že vždy existuje viac než len jeden spôsob výkladu textu, potom nie je pravda, že všetky interpretácie sú rovnocenné. Text umožňuje obmedzenú oblasť možných výkladov“ (108).

Tatiana Sedová a kol. vymedzujú jednu z podôb interpretácie v zmysle osvojujúceho, privlastňujúceho aj vysvetľujúceho postupu, konania, ale i situácie, v ktorej sa človek nachádza a z ktorej ho treba pochopiť (2016, 29). Cieľom metódy kontextualizácie však nie je vysvetlenie konkrétneho literárneho textu zredukovaného na určitý textový jav na základe striktných zákonitostí či kauzalít,⁵ i keď reflexia kontextov zjavne nevylučuje prítomnosť empirických faktov vo výskume. Ide o inštrukciu, ktorá má viesť k porozumeniu výpovednej hodnoty textu, a to v relevantnom kontextuálnom rámci. Je to proces porozumenia, ktorý H. G. Gadamer opisuje tak, že „jinakost, dokonca nezrušiteľnou individualitu druhého si uvědomíme práve tým, že se vpravíme do jeho situace. Takovéto sebevpravování není ani vcíťováním jedné individuality do jiné, ani podrobením

⁴ Hovoríme o kontextoch, ktoré sa vzťahujú k autorovi, textu a čitateľovi. Mária Bátorová tak dopĺňa komunikačný model „autor – text – príjemca“, ktorý má pôvod v kybernetickej teórii komunikácie/informácie a v slovenskej literárnej vede bol etablovaný najmä zásluhou Františka Mika a Antona Popoviča. Obaja však do komunikačného modelu nezaraďujú kontexty, ale narábajú iba s pojmami referenčná realita, literárna tradícia a neskôr doplneným pojmom skúsenostný komplex. Viac pozri Miko – Popovič 1978; Popovič 1981.

⁵ Nadväzujeme na vymedzenie pojmov kauzálne vysvetlenie a porozumenie, na základe ktorých sa v 19. storočí profilujú odlišné úlohy prírodných a duchovných vied (resp. vied o človeku), pričom pod porozumením myslíme to, čo by Wilhelm Dilthey nazval zážitkom („das Erlebnis“) a schopnosťou vcítiť sa. Ak vnímame porozumenie v súradniciach určitého komunikačného procesu ako dôležité, inklinujeme k otázkam hermeneutickej situácie, teda k chápaniu (Schleiermacherov hermeneutický pojem „das Verstehen“ zavedený do duchovných vied v 19. storočí) a dorozumievaniu, keďže „pochopiť minulé ľudské konanie znamená nadviazať s ním vzťah zmysluplnej komunikácie“ (Šabík 2014, 19).

jiného svým vlastným mŕiškám, nýbrž znamená vždycky vzestup k vyšší obecnosti, jež překonává nejen vlastní partikularitu, ale také partikularitu druhého“ (2010, 268). Podľa Vincenta Šabíka „každá myšlienka a každý úsudok majú skrytý kontext a podtext. [...] V každej výpovedi sa vyčleňujú povrchové vrstvy (viditeľný obsah výpovede) a jej skryté vrstvy, ku ktorým možno preniknúť iba vtedy, ak poznatky povrchovej úrovne podrobíme operáciám logického odvodzovania [...]. Logické odvodzovanie sa pritom nepovažuje za jediný prostriedok chápania; pripúšťa sa aj cesta intuitívneho postihovania predmetu, cesta bezprostredného prežívania poznania [...], v ktorom prevláda skôr emocionálny vzťah než argumentatívny“ (2014, 13).⁶ Interpretácia sa tak opäť odvíja od chápania tohto pojmu Paulom Ricoeurom – porozumenie a vysvetlenie sú zložitou a komplikovane sprostredkovanou dialektikou, nie oddelenými pólmi dichotómie (1997, 101). „Potom možno pojem interpretácie aplikovať na celý proces, ktorý zahŕňa tak vysvetlenie, ako aj chápanie“ (ibid.). V Ricoeurovom ponímaní teda ide o fázy jediného procesu, spočívajúce na prechode od chápania, čo charakterizuje ako prvotné „naivné uchopenie významu textu ako celku“ (ibid.; mohli by sme to nazvať určitým predporozumením, ktoré v ďalšom procese revidujeme – pozn. Z. K.), k vysvetleniu a následne od vysvetlenia k porozumeniu. V tejto fáze je však „porozumenie prepracovaným spôsobom chápania, podporeným procesmi vysvetlenia“ (ibid.).

Komplexným interpretačným procesom cez model „A – T – Č a ich kontexty“ zároveň nadväzujeme na hermeneutický dôraz na prechod od prvotného zmyslového dojmu k významu, čo si vyžaduje zvažovanie súvislostí vzťahujúcich sa k predmetu bádania s významotvornou kompetenciou, analogicky s hermeneutickým dôrazom na problematiku vzťahu častí a celku. Obojsmerný prechod od častí k celku odkazuje na pohyb v hermeneutickom kruhu, kde platí, že „[s]ouvislost [...] sama tvorí celek, z něhož teprve můžeme plně rozumět všemu jednotlivému v jeho smyslu, a jemuž naopak můžeme plně rozumět až z těchto jednotlivostí. [...] Rozumění se zásadně vzato vždy pohybuje v takovémto kruhu, a proto k němu bytostně patří opětovný návrat od celku k částem a naopak. Díky tomu, že pojem celku je relativní a začlenění do stále širších souvislostí vždy ovlivní také porozumění jednotlivému, se tento kruh navíc bez přestání rozšiřuje“ (Gadamer 2010, 164, 175). Ide o hermeneutické tendencie v metodologickom modeli zohľadňujúcom kontexty, ktoré sa vzťahujú k členom komunikačnej triády, pričom výskumník nerezignuje na textocentrické východisko, ale pristupuje k nemu v rámci interpretačného procesu ako k artefaktu s určitou výpovednou hodnotou, ktorá sa mnohokrát javí až vtedy, keď je reflektovaná v sieti súvislostí.

S opätovnou interpretáciou textu ako predmetu literárnovedného výskumu s interdisciplinárnymi presahmi súvisí, okrem iného, aj otázka jej zmyslu. Ak súhlasíme s predpokladom Tatiany Sedovej, že interpretujeme, pretože sme sa dostali do zámerne vytvorenej problémovej situácie, ktorej chceme porozumieť, aby sme mohli adekvátne reagovať (2016, 113), potom porozumenie výpovednej hodnoty diel literárnej moderny, kde sa problémovosť v uchopení významu javí ako ich dominantna, ešte väčšmi potvrdzuje potrebu interdisciplinárnych presahov v rovine reflexie kontextov vo výskumnom procese za rešpektovania limitov vyplývajúcich z východiskového literárneho textu. Interpretácia výpovednej hodnoty textu sa potom javí ako dialóg, pričom „jakýkoli pokus pohlédnout ‚za‘ text je toliko pohledem tam, kam nám to dovoluje text, a není odhalením

⁶ Ak si metodologické východiská vzťahujúce sa k dvom členom komunikačnej triády, teda k autorovi a k čitateľovi/interpretovi, stanovujeme v uvedených intenciách, do určitej miery ide o kombináciu dvojakej paradigmy sociologického výskumu, ako ju charakterizujú Petrussek a kol. (2000). Na jednej strane tu figuruje *objektivistická paradigma* (súbor dát/faktov/štruktúr, pôsobiacich „zvonka“, t. j. jestvujúcich v spoločnosti mimo subjektu autora aj mimo subjektu čitateľa/interpreta), avšak popri nej má svoje uplatnenie aj *interpretatívna paradigma* (autor aj interpret ako aktívne subjekty, ktoré všetkým udalostiam a javom okolo seba pripisujú určitý význam; predpokladáme, že k takémuto procesu dochádza aj na základe pôsobenia vlastnej intuície – ako u autora/tvorcu textu, tak aj u čitateľa/interpreta textu).

„čisté“ minulosti. Je to však cesta k „textovému“, textem reprezentovanému obrazu minulosti [...]“ (Pokorný 2005, 109). Prostřednictvím takto stanoveného inštrumentária literárnovedného výskumu, kde si text zachová svoju centrickú pozíciu, presahuje výpovedná hodnota literárnych diel, ktoré zohrali istú úlohu v kultúrnom procese, čas svojho vzniku a rezonuje aj v dobovej súčasnosti, čo je aj jeden zo zmyslov a výsledkov takto postavenej metódy skúmania.

SUMMARY

The first step of the research process and formulating the research problem is to determine the way of research which is closely connected to the perspective of literary scientist. This step requires a thorough orientation in literary approaches, as well as the extension of this field in order to include overlaps with other disciplines. One of the ways in which it is possible to approach a literary text and to create its interpretation is a method of contextualization that takes into account the author, the text, the reader and their contexts as equal parts of a comprehensive research of a literary text. The paper tries to clarify the possibilities and limits of Bátorová's research method and the justification of its relevance in current literary research.

Štúdia je výstupom z projektu VEGA č. 2/0026/19 *Literárny/umelecký artefakt a jeho kontexty (Komparatistika a sociálne vedy)*.

LITERATÚRA

- Anz, Thomas (ed.). 2007. *Handbuch Literaturwissenschaft. Methoden und Theorien*. Band 2. Stuttgart – Weimar: Verlag J. B. Metzler.
- Bateson, Gregory. 1979. *Mind and Nature. A Necessary Unity*. New York: E. P. Dutton.
- Bátorová, Mária. 2000. *Jozef Čiger Hronský a moderna*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV.
- Bátorová, Mária. 2006. *Paradoxy Pavla Straussa*. Bratislava: Petrus.
- Bátorová, Mária. 2011a. *Slovenská literárna moderna v spektre svetovej moderny (Jozef Čiger Hronský)*. Martin: Matica slovenská.
- Bátorová, Mária. 2011b. Stopy „autobiografie“ vo fikcii. Autentickeosť diela Dominika Tatarku. In: *World Literature Studies* 2/3 (20), 46 – 60.
- Bátorová, Mária. 2012. *Dominik Tatarka slovenský Don Quijote*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV.
- Bátorová, Mária. 2018a. Nové metódy a možnosti výskumu v humanitných a spoločenských vedách. In: *Akadémia – Správy SAV* 54/5, 20 – 21.
- Bátorová, Mária. 2018b. Teória vzťahu textu a kontextu. Nová metóda interpretácie literárnych textov ako podkladu ich porovnávania (autor – text – čitateľ a ich kontexty). [prednáška] 12. december 2018, Ústav svetovej literatúry SAV v Bratislave.
- Demmel, József. 2015. *Ludovít Štúr: zrod moderného slovenského národa v 19. storočí*. Bratislava: Kalligram.
- Gadamer, Hans-Georg. 1995. *Aktualita krásneho. Umenie ako hra, symbol a slávnosť*. Prel. Oliver Bakoš. Bratislava: Archa.
- Gadamer, Hans-Georg. 2010. *Pravda a metóda I*. Prel. David Mik. Praha: Triáda.
- Liessmann, Konrad Paul. 2000. *Filozofie moderného umění*. Prel. Jiří Horák. Olomouc: Votobia.
- Miko, František – Popovič, Anton. 1978. *Tvorba a recepcia*. Bratislava: Tatran.
- Petrusek, Miloslav a kol. 2000. *Sociologické školy, smery, paradigmata*. Praha: Slon.
- Pokorný, Petr. 2005. První část. Hermeneutika jako teorie porozumění. In: Pokorný, Petr a kol.: *Hermeneutika jako teorie porozumění*. Praha: Vyšehrad, 17 – 215.

- Popovič, Anton. 1981. *Interpretácia umeleckého textu*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo.
- Ricoeur, Paul. 1997. *Teória interpretácie. Diskurz a prebytok významu*. Prel. Zdeňka Kalnická. Bratislava: Archa.
- Sedová, Tatiana a kol. 2016. *Podoby interpretácie*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV.
- Šabík, Vincent. 2014. *Hermeneutika ako veda a umenie chápať*. Bratislava: Vysoká škola Danubius.

KONTAKT

Mgr. Zuzana Kopecká, PhD.
Ústav svetovej literatúry SAV
Dúbravská cesta 9
841 04 Bratislava
Slovenská republika
chrenkova.zuzka@gmail.com